

Kenyeres Zoltán

Recenziós kavicsok emlékkövekről

Étretat kedvelt helye volt az impresszionistáknak, fehér szikláját Claude Monet festette meg, s aki festőnek tartja magát, annak illik egyszer elzarándokolnia oda, és markolni egyet a flandriai tengerpart köveiből. Konok Tamás nem egyet markolt, hanem egy egész bőröndöt tömött tele velük, nem sejtve, milyen kálváriának teszi ki magát, amikor hazatér ösztöndíjas útjáról. 1948-at írtak. Akkortájt nemcsak kijutni volt nehéz az országból, hazajönni sem volt könnyű. Hegyeshalomnál leszállították a vonatról, fegyveres határőrök túrták fel csomagjait, felnyitották bőröndjét, és amikor meglátták a halom követ, valósággal megrémültek. Mi ez? Kivettek belőle néhányat, és elkezdték feltörögetni, hátha valami el van rejtve bennük. Nem találtak semmit, de azért biztos, ami biztos, a kőgyűjtőt ottfogták az állomáson, a szerelvény lassan kigördült, és elindult nélküle Győr és Budapest felé…

Ezek a kövek magyarázzák meg a kötet címét. Egy önéletírás lehet konfesszió, lelki vallomás, lehet perlekedés a sorssal, társadalmi vádirat, lehet traktátusszerű magyarázat-sorozat, elhajolhat a filozófiai reflexió felé, és ki tudja, még hányféle lehet. Konok Tamás a történet-mesélés hagyományát választotta alakrajzokkal, portrékkal, akár a régi regényírók és a mai bestsellerszerzők. És egyiktől sem kell megriadni, a legújabb regények ismét hajlanak a történetmesélésre, az olvasmányosság pedig csak a sznob szemforgatók szerint ördögtől való. Történetek, sztorik, eseménysorozatok követik egymást, néha novellácskák, és derűvel, remek, olykor fergeteges humorral életre kel bennük az 1930-as évek elejétől 2010-ig minden, vagy majdnem minden, amit érdemesnek tart elárulni. Régóta tudjuk, hogy ha festők elkezdenek egyszer irodalmi prózát írni, abból nagyszerű könyvek születnek, hosszú névsor helyett elég csak Bernáth Aurélra emlékeztetni. Konok Tamás önéletírása ezek sorát gyarapítja.

Dokumentum? Minden önéletrajz dokumentum, s mint olyan nem is az irodalomtörténet, hanem a történettudomány illetékességi körébe tartozik. Csak a megírás módja, a szöveg levegője, a mondatok hibátlan belső ritmusa, a történetek összeillesztésének simasága emeli át

a szépirodalomba: akkor válik szépirodalommá, amikor megtörténik a könyvben többször is emlegetett „mise en valeur” transzformációs folyamata. Erről nem nagyon lehet részletesebben beszámolni, ennek megtörténését megérzi az ember olvasás közben, s ilyenkor hajlamos megfeledkezni arról, hogy nem fikciót, hanem ellenőrizhető valóság-elbeszélést olvas. Ráadásul van benne egy állandó elem, ami ugyancsak eltereli a figyelmet a tárgyi hűségről, olyasmi, amit másféle mérlegen kell megmérni, ez a humorba oltott derűs életszemlélet, ami – hogy a szövegből idézzek – „az egyén felszabadult szabadságszeretetéből ”ered.

A Vár alján, a Toldy Ferenc utcában nőtt fel a helyhez illő művelt szellemi környezetben. Nagyapja Sándy Gyula, az építőművészet egyik kiváló alakja, nevéhez fűződik többek között a Széll Kálmán téri Posta-palota. Családi környezete a dualizmus korából átszármazott felső középosztály, amely a maga korában a progresszió motorja és szellemi élet vezetője volt, de a huszadik század végére eltűnt, megsemmisült, mára csak hírmondói maradtak. Minden egymást leváltó rendszer ellenük dolgozott, pedig ha jelen lettek volna, és szóhoz juthattak volna az elmúlt évtizedekben, talán megteremtették volna az európai szellemű és európai szemléletű nemzeti polgárságot, ami legjobban hiányzik a mai zavaros világban. Nem így történt, nem sikerült. A családi alakrajzok mindenesetre a könyv írói remeklései közé tartoznak, a szeretet hangját ezekben a jelenetekben is a humor, – a dédnagymama figurájánál harsányan megnevettető humor – óvja meg az előadást az érzelgősségtől. Aztán jönnek az iskolaévek, a legjobb egyházi iskolákban lesz rossz tanuló, csak rajzolni tud jól. Úri gyereknek zenét is illett tanulni: konzervatóriumot végez, talán máig pódiumképes hegedűművész, de sorsot választ, és a Képzőművészeti Főiskolára iratkozik be. Bernáth Aurél osztályába veszik fel, a korszak legjobb mestereinek kezébe kerül, aztán, ha kell, szocialista realista képet fest. A kényszerfeladatok mellett (tegyem hozzá, a jól fizető kényszerfeladatok mellett) keresi saját útját. Következnek a rövidebb párizsi látogatások (a kőgyűjtés ideje), aztán a kinn-maradás. Huszonhét évig él Franciaországban, állampolgár lesz, becsületrendet kap, beutazza a világot, a kísérletező művészet nemzetközi világában él. Műkritikus legyen a talpán, aki minden nevet ismer, aki feltűnik a könyv lapjain.

A történetekben Zürichtől New Yorkig számtalan nagy- és kisváros elevenedik meg, megelevenednek a kiállítások és galériák, de közben nem sok szó esik a művészetekről, a könyv elhatározott szándékkal epikai jellegű én-elbeszélés, és az elmesélések között nincsenem elrejtve művészetelméleti fejtegetések, nincsenek értekezések, nincsenek esszé-

szerű betétek. Ez üdítően hat az olyan olvasóra, mint én, aki már kezd belefáradni a mai túlintellektualizált irodalomba. Konok Tamás művészeti ideálja ugyan a látvány optikai szépsége, és fiatalkorától kezdve megvallottan kerüli a kép narratív mozzanatait, önéletírásában az elmesélhetőt helyezi előtérbe. A fejezetek nem a műhelyben játszódnak. Ennek ellenére határozottan megjelenik bennük a huszadik század második felében az európai és amerikai képzőművészet tovább alakulása, megjelenik az a folyamat, ahogy a kísérletezések más-más irányokban maguk mögött hagyják az avantgárd iskolákat, és sokfelé elágazva keresnek új lehetőségeket. Munkáik nyomán megváltozott a képző-művészet fogalma, s ma már helyesebb, ha régi szó helyett vizuális művészetről beszélünk, ami tágan magába ölel az építészettől a festészeten, szobrászaton, fotóművészeten át az installációkig és performanszokig mindent, aminek optikai összefüggései vannak. Szabadon lehet válogatni a sokféleségben. Konok Tamás idegenkedett a pop-arttól, újrealizmust látott benne, és a nonfiguratív művészetnek azt az ágát választotta, amely a felszínen megjelenő látvány mélyén a tökéletes tiszta-ság és egyértelműség formáit keresi. Ennek érdekében lebontotta a naturális optikai látványt a legközönségesebb mértani négyszögekre, és vég-letekig redukálva, végtelen variációjú sávokká alakítottat át, aztán a sávokból hálózatok is lehetnek, és mint fénysugár, egy-egy szín fut át rajtuk vagy éppen meghagyja őket szürkén-feketén, hogy még elvontabbnak, már megnevezhetetlennek látszódjanak. A kép ne meséljen, hanem érzékeltessen, és ne a látottat, hanem – ahogy ő írja – a láthatatlant próbálja megragadni. Ezt persze csak az ember látványvilágának végletes denarrativizására, mesétlenítésére lehet alkalmazni, mert a világegyetemet alkotó mikro-mikrovilágban nincsenek egyenesek, nincsenek téglalapok, minden hajlik, görbül, körszerűvé válik, a húrelmélet hívei szerint a kis energiahúrok is feltekerednek, és nem három, nem is négy, hanem kilenc dimenziójuk van. A művészet szegényes az „igazi valósággal" szemben. Vagy túltesz rajta.

Konok Tamás: Emlékkövek. Fejezetek egy önéletrajzból –
Új Művészet, Budapest, 2019.